

مسجد عرصه‌ای برای تربیت فرزندان

محمد حاتمی

پژوهشگر عرصه دفاع مقدس

نقش مسجد در تربیت فرزندان

تربیت دینی به معنای متخلق شدن به اخلاق الهی است که هدف بعثت تمام پیامبران است و در نظام اسلامی متعالی‌ترین جایگاهی که می‌تواند به تحقق این هدف کمک کند، مسجد است.

حقیقت اسلام تسلیم در برابر باید و نبایدهای الهی است و اوج این تسلیم در نثار عشق به جایگاه ربوبیت محقق می‌شود که تجلی آن در مسجد است و اوج آن هنگام نماز و سجده. مسجد پایگاه اصلاح جامعه است؛ چراکه نمازگزاران حقیقی اصلاح‌گران جامعه اسلامی هستند و تلاش و کوشش برای ساختن جامعه را نوعی ذکر و عبادت می‌دانند.

مفهوم مسجد

مسجد به معنای محلی است که به آن سجده کنند. مسجد در اصطلاح مکانی است که برای نماز و عبادت تعریف می‌شود و احکام خاصی دارد.

در فرهنگ دینی، نام مسجد یادآور بندگی در پیشگاه خداوند متعال است. در حقیقت، برترین و اصیل‌ترین محل برای عبادت و تقرب جستن به خداوند متعال، مسجد است. بنابراین، در قرآن کریم بر جنبه‌های عبادی مسجد بیش از هر بُعد دیگری تکیه شده است.

آثار مسجد بر جامعه اسلامی

مساجد مردمی‌ترین پایگاه‌های اجتماعی‌اند و بر همین اساس می‌توان با بهره‌گیری بهینه از آنها و حفظ مردمی بودن آن، از ظرفیت بالای آنها استفاده شایان نمود. برابر آمار، در ایران اسلامی بیش از هفتاد هزار مسجد وجود دارد که این موضوع عرصه وسیعی برای انجام فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را در اختیار متولیان امور مذهبی در جامعه قرار داده است.

کارکردهای مساجد

مسجد دارای کارکردهای متنوعی است که شاید برخی از کارکردهای آن متناسب با زمانه تغییر یافته باشد. یکی از کارکردهای مساجد، اجتماع مؤمنین در مواقع ضروری، جهت رفع مشکلات و مسائل مهم بوده است. رسم مسلمانان در زمان پیامبر این بود که هرگاه حادثه‌ای مهم رخ می‌داد، منادی ندا می‌داد: «الصلاة جامعة؛ برای نماز در مسجد جمع شوید». این جمله برای مردم آن زمان معنایی خاص داشت. مسلمانان از این ندا می‌فهمیدند که قرار یک امر الهی مطرح بشود.

طبیعی است با قرار گرفتن در دوران تثبیت نظام اسلامی و چه بسا کمتر شدن مشکلات نسبت به گذشته، این کارکرد مسجد دچار تغییراتی شده باشد.

به عبارت دیگر برخی از کارکردهای مسجد مقطعی بود؛ چراکه به دنبال مجموعه‌ای از تحولات اجتماعی و فرهنگی، یک خواسته و نیاز جمعی در میان مردم پدید می‌آمد. مثلاً برچیده شدن نظام شاهنشاهی و ایجاد حاکمیت اسلام. اولاً، با پیروزی انقلاب و ثانیاً، با خنثی شدن بسیاری از توطئه‌های پس از انقلاب، نیازهای مذکور منتفی شده است.

در این زمان مساجد با وجود پایگاه‌های بسیج و کانون‌های فرهنگی، به عاملی اثرگذار در تحولات فرهنگی و سیاسی کشور مبدل شده است.

نقش تربیتی مساجد

مسجد پایگاهی برای انجام اعمال عبادی محسوب می‌شود؛ اما کارکردهای مسجد هیچ‌گاه به این موضوع محدود نشده است و نگاهی به تاریخ اسلام و سیره پیامبر خدا این موضوع را اثبات می‌کند.

پیامبر خدا روزی وارد مسجد شد و دو گروه از افراد را مشاهده کرد. گروهی که به ذکر و عبادت می‌پرداختند و گروهی که سرگرم تعلیم و تعلم بودند. در این هنگام فرمود: هر دو گروه نیک کردارند؛ اما من برای تعلیم فرستاده شده‌ام و در میان جمعی قرار گرفت که مشغول تعلیم و تعلم بودند.

ابعاد تربیتی مسجد به گونه‌ای با ابعاد عبادی آن مرتبط است؛ زیرا عبادت پرورش‌دهنده روح و روان آدمی بوده و پاسخ به آن، پاسخ به یک نیاز طبیعی و مهم است. کسی که نیازهای جسمی و روانی خود را به طور منطقی پاسخ گوید، به شخصیتی متعادل دست می‌یابد.

عبادت و راز و نیاز با خداوند، نیاز واقعی و فطری هر انسان و مکمل شخصیت اوست. گرچه عبادت در هر مکانی این نیاز روحی را به طور نسبی تأمین می‌کند، این نیاز در مسجد و عبادتگاه، بهتر و کامل‌تر تأمین می‌شود.

عوامل جذب جوانان به مساجد

مساجد زمانی می‌تواند نقش تاریخی خود را در تربیت عبادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی ایفا کنند که بتوانند مخاطبان خود، به خصوص کودکان و نسل نوجوان را جذب و حفظ نمایند و با توجه به ارتباط فطری این نسل با معارف اسلامی، بی‌شک در بلندمدت رقیبی جدی برای مسجد نخواهیم داشت.

بر اساس یک کار میدانی و مطالعاتی در زمینه عوامل جذب جوانان به مسجد بین حدود پانصد کودک، نوجوان و جوانان انجام شده، عوامل مورد نظر این افراد عبارت بودند از: امام جماعت، وضعیت ظاهری مسجد، کتابخانه مسجد، طولانی نشدن نماز جماعت، هیئت امناء و کانون فرهنگی مستقر در مسجد.

نتایج به دست آمده پس از تجزیه و تحلیل آماری، نشان می‌دهد که اغلب جوانان وضعیت ظاهری مساجد (نظافت، ساختمان و امکانات مورد نیاز) را مهم‌ترین عامل جذب خود به مسجد می‌دانند. طولانی نشدن نمازهای جماعت، ویژگی‌های امام جماعت، کتابخانه، کانون‌های فرهنگی، و هیئت امناء - به ترتیب - در درجه بعدی از اهمیت قرار دارند.

لوازم ایفای نقش ممتاز تربیتی مساجد

در زمان‌های قدیم وقتی مسجدی را می‌ساختند، در آن درخت توتی هم بود تا بچه‌ها به بهانه خوردن توت، مسجدی هم بشوند. باید دید الان آن درخت توت مسجد کجاست؟ البته عوامل جذابی برای جذب کودکان و نوجوانان به مسجد وجود دارد؛ ولی به نظر نیاز به توجه بیشتر دارد. برای مثال چند عامل ذکر می‌شود:

۱. توسعه و ارتقای فعالیت‌های فرهنگی و سیاسی؛

۲. افزودن بر جاذبه‌های مسجد؛ مانند برگزاری کلاس‌های هنری و علمی در رشته‌های گوناگون، تأسیس مکان‌های مناسب ورزشی و دعوت از مربیان باتجربه برای آموزش، برگزاری اردوهای سیاحتی و زیارتی، نمایش فیلم و اجرای تئاتر و مانند آن با رعایت موازین اسلامی.

۳. تقویت مساجد از نظر امکانات ظاهری؛ مانند رسیدگی به ساختمان مسجد، نظافت و امکانات گرمای و سرمازا؛ از آنجا که در حال حاضر، بیشتر مساجد زیر نظر مرکز رسیدگی به امور مساجد اداره می‌شوند، این مرکز می‌تواند با همکاری نهادهای مستقر در استان‌ها و شهرستان‌ها، مانند اداره کل ارشاد اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی و پایگاه‌های بسیج، به تقویت مادی و معنوی مساجد همت بگمارد.

۴. یکی از عوامل مهمی که بر اساس نتایج تحقیق، نقش تعیین‌کننده‌ای در جذب نسل جوان دارد، «امام جماعت مسجد» و ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری وی در برخورد با نمازگزاران است. بنابراین، دقت در انتخاب امام جماعت با ویژگی‌های خاص (خوش‌رفتاری با جوانان، برخورداری از تقوای کافی و مانند آن) از نکات مهمی است که مرجع اعزام‌کننده باید آن را مورد نظر قرار دهد.

۵. از عواملی که در جذب نسل جوان به مسجد نقش زیادی دارد، طولانی نشدن نمازهای جماعت است. امام جماعت با در نظر گرفتن این نکته، باید تلاش نماید تا رعایت حوصله و وقت نمازگزاران، به ویژه قشر جوان، را داشته باشد.

۶. تشکیل و تقویت کتابخانه مناسب برای مسجد و در اختیار داشتن کتاب‌های مفید و متنوع، یکی دیگر از راهکارهای جذب جوانان به مسجد است.

۷. بیان لطافت‌ها و ظرافت‌های نمازهای پیامبر (ص)، ائمه اطهار(ع)، اصحاب و علمای دین.

۸. معرفی نماز به عنوان عالی‌ترین، زیباترین و رساترین سپاس‌ها از پروردگار در برابر نعمت‌های مادی که خداوند به ما عطا فرموده است.

۹. بیان آثار معنوی نماز؛ مانند اینکه نماز موجب روشنی چشم رسول خدا (ص) و دوری انسان از فحشا و منکر است و مانند آن.

مسجد با افزایش شناخت و آگاهی، تبیین، حفظ و گسترش ارزش‌ها و آرمان‌های اسلامی، نظام تربیتی منسجمی را ایجاد می‌کند که بر شاخصه‌های هویت دینی تأثیر می‌گذارد و آنها را تقویت می‌کند.

منابع:

۱. محمدی، محمد؛ مسجد؛ مرکز پژوهش‌های صدا و سیما.

۲. نشریه حکومت اسلامی؛ بهار ۸۶، شماره ۴۳.